

ویژگیهای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

نویسندگان:

ناصر مظفری^۱، محمد علی محمدی^۲، بهروز دادخواه^۳

۳ و ۲ و ۱ - اعضای هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

چکیده

زمینه و هدف: تربیت نیروی انسانی کارآمد و موثر از جمله وظایف اصلی دانشگاه‌ها محسوب می‌گردد. توجه به تربیت دانشجویان از نظر علمی، پژوهشی و فرهنگی بسیار حائز اهمیت بوده و برنامه ریزی صحیح در آموزش و پرورش آنان از وظایف اصلی دانشگاه‌ها می‌باشد. از مشکلات اساسی آموزش در دانشگاه‌ها داشتن شاخص‌های تدریس اثربخش است و یکی از مهمترین روش‌های تعیین این شاخص‌ها نظرخواهی از دانشجویان می‌باشد.

روش کار: این مطالعه از نوع توصیفی بوده و در آن تعداد ۴۳۳ دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل در سال ۱۳۸۶ به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. سپس پرسشنامه حاوی مشخصات فردی و نیز معیارهای تدریس اثربخش (ویژگیهای حرفه‌ای، فردی، تحریک به یادگیری و مطالعه مستقل) توسط آنها تکمیل شد. داده‌های جمع‌آوری شده با نرم افزار آماری SPSS/PC با استفاده از آزمون توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: این بررسی نشان داد در ارتباط با ویژگیهای حرفه‌ای تدریس اثربخش «استفاده مناسب از دانش پایه یا درس تخصصی و میزان تسلط و اطلاع مدرس به درس» به ترتیب با ۸۷/۱ درصد و ۷۶/۲ درصد در ویژگیهای فردی «داشتن حس مسئولیت در قبال حرفه معلمی با ۹۱ درصد و در ویژگیهای تحریک به یادگیری و مطالعه مستقل، ایجاد ارتباط میان موضوع درس با محیط کار و وظایف شغلی بعدی دانشجو با ۷۲/۵ درصد بیشترین معیار تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان بود.

نتیجه‌گیری: موفقیت اساتید در اصلاح و بهبود یادگیری دانشجویان همگام با عمل تدریس مستلزم ارتقاء و رشد علمی و عملی خود و توجه به خصوصیات و نیازهای آموزشی و حرفه‌ای دانشجویان است. آنان باید همواره بکوشند تا روشهای تدریس خود را با نیازها و امکانات فردی و گروهی فراگیران هماهنگ کرده و جهت رفع نارسائیهای روش خود و اصلاح و بهبود آن گام بردارند.

واژه‌های کلیدی: تدریس اثربخش، دیدگاه، دانشجو

مقدمه

ماموریت یک دانشگاه در آموزش و تربیت پژوهش و خدمات اجتماعی خلاصه می شود (۱). این ماموریت در ارتباط تنگاتنگی با سه ویژگی دانش است. به طور کلی کسب دانش از طریق پژوهش، اشاعه آن از راه آموزش و اجرای آن بوسیله ی خدمات اجتماعی صورت می پذیرد (۲). فرهنگ غالب معتبر جهان، بویژه پس از جنگ جهانی دوم، به سوی پژوهش سوق داده شده است. در این میان پژوهش و انتشارات از جایگاه ویژه در استخدام و ارتقاء برخوردارند؛ در مقابل نقش و توجه به آموزش در ارزیابی فعالیتهای علمی کم رنگ شده است. به بیان دیگر، میزان اثربخشی و بهره وری هیات علمی، بیشتر با میزان فعالیتهای تحقیقاتی و آثار منتشر شده آنان اندازه گیری می شود. نتیجه این سیاست، کم توجهی به آموزش و مخاطبان اصلی آن یعنی دانشجو بوده است (۳). معروفی و همکاران با نقل مقاله ای با عنوان شاخصهای عملکرد کیفیت تدریس بر آموزش عالی از رامسدن^۱ می نویسند، شاخصهای عملکرد در آموزش عالی بیش از حد بر برون دادهای پژوهشی متمرکز شده اند و کارکرد آموزش در دانشگاهها بطور گسترده ای مورد بی اعتنائی قرار گرفته است (۴). در دهه گذشته ارزیابی دانشجویان از کیفیت تدریس اساتید در کانون توجه و کوشش و تلاشهای ملی قرار داشته است؛ زیرا این امر، هم توجیهی از چگونگی

عملکردها است و هم موجب بهبود بخشیدن کیفیت آموزشی می شود (۵). ارزیابی آموزش فرایندی است که با هدف تعیین اثربخشی آموزش صورت می پذیرد (۶). تحقیقات انجام شده در این زمینه، بیشتر بر ارزیابی دانشجویان از تدریس و توانایی این شاخص ها در ارزیابی اثر بخشی، تکیه دارند (۲). ارزیابی اثربخشی تدریس یک اسبابه به دلیل نداشتن شاخص های مناسب مشکل تر از ارزیابی جنبه پژوهشی اوست. استفاده از منابع آموزشی، هدایت و مشاوره تحصیلی دانشجویان، برنامه ریزی آموزشی ترمی، محیط فیزیکی و اجتماعی کلاس درس و همچنین انگیزه و علاقه دانشجویان نسبت به دروس و رشته تحصیلی عوامل زیستی دانشجویان مانند وضعیت اقتصادی، رفاهی و خانوادگی دانشجویان بر چگونگی پیشرفت تحصیل دانشجویان موثر می باشد (۷). رفتار مدرس در قبال دانشجویان تا حدود زیادی سازنده جوی است که می تواند یادگیری را دلنشین و آسان یا برعکس، خسته کننده و دشوار سازد (۸). در این زمینه بازخوردهای دانشجویان اطلاعات ویژه ای را در اختیار مدرس قرار می دهد که وی می تواند در بهبود کیفیت عملکرد و اثربخشی خود از آنها بهره گیرد. مدرس پس از دریافت بازخوردها، نقاط ضعف خود را به تدریج برطرف می کند و اثربخشی خود را افزایش می دهد. این فرایند ماهیتی ارزشمند دارد و نشان دهنده همکاری نزدیک دانشجویان و مدرس است و هر دو باید به آن به مثابه تعامل

^۱ -Ramsden

روش کار

این مطالعه یک بررسی توصیفی است که بر روی ۴۳۳ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل در نیمسال اول تحصیلی ۸۶-۱۳ از طریق نمونه گیری تصادفی ساده انجام شده است. ابزار اندازه گیری در این پژوهش پرسشنامه مشتمل بر دو بخش بوده است: بخش اول به منظور تعیین خصوصیات دانشجویان (جنس، سن، رشته تحصیلی، معدل) و بخش دوم شامل ۱۴ سوال مربوط به ارزیابی دانشجویان از کیفیت آموزش مصوب و مدون مرکز توسعه آموزش پزشکی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بود که به صورت واحد به تمامی دانشگاههای کشور ارسال گردیده است. اولویتهای مورد نظر دانشجویان به صورت (خیلی کم، نسبتاً کم، نسبتاً زیاد، زیاد و خیلی زیاد) در پرسشنامه مشخص شده و در نهایت شاخص نهایی تدریس اثربخش تدوین گردید. این شاخص در سه قسمت زیر مشخص و دسته بندی گردید.

- ۱- شاخص ویژگیهای حرفه ای
- تسلط و آگاهی بر موضوع درس
- رعایت توالی منطقی در موضوع درس
- استفاده مناسب از دانش پایه رشته یا درس تخصصی
- تدریس به زبان ساده مطابق معلومات قبلی دانشجویان
- آماده سازی فضای کلاس برای بحث پیرامون موضوع درس

و محرکی برای بهبود کیفیت آموزش بنگرند. بدیهی است که عوامل بسیاری می توانند ارزیابی دانشجویان را تحت تاثیر قرار دهند. برای مثال تحقیقات نشان می دهد که ارتباط معنی داری میان نمره مورد انتظار دانشجو و ارزیابی از آموزش مدرس وجود دارد. این موضوع موجب تورم نمره در آموزش عالی شده است (۷)؛ اما البته آن دسته از اعضای هیات علمی که در نمره دادن سهل انگار و سخاوتمند هستند، نباید از تمامی دانشجویان انتظار ارزیابی مثبت و خوبی داشته باشند. دانشجویانی که به واسطه تلاشهای خود انتظار نمره بهتری دارند، همچون آن دسته از دانشجویانی که به علت آسان گیری مدرس توقع نمره بیشتری دارند. ارزیابی مثبت تری از مدرس می کنند. بنابراین نتیجه ارزیابی کلاسی که دانشجویان در آن، جهت یادگیری تلاش می کنند و مدرس نیز آموزش اثربخشی دارد مثبت خواهد بود. بنابراین پژوهش درباره کیفیت تدریس در دانشگاه از جمله مهمترین مسائلی است که از یک سوبازخورد مناسب برای تجزیه و تحلیل مسائل آموزشی، تصمیم گیریهای اساسی و برنامه ریزیهای راهبردی در اختیار مسئولان و دست اندرکاران آموزش عالی قرار می دهد و از سوی دیگر مدرسان با آگاهی از کیفیت عملکرد خود در جریان تدریس قادر خواهند بود به اصلاح شیوه ها و روشهای آموزشی و در نتیجه، افزایش کیفیت تدریس خود بپردازند. و بررسی حاضر در همین راستا انجام شده است.

بوده است. ۳۷ درصد دانشجویان در سال اول و دوم، ۴۶ درصد سال ۳ و ۴ و بقیه بالای ۴ سال مشغول تحصیل بودند، ۲۱/۵ درصد آنان دانشجوی پزشکی و ۷۸/۵ درصد پیراپزشکی بودند. در ارتباط با ویژگیهای حرفه ای « میزان تسلط و اطلاع مدرس به درس با ۸۷/۱ درصد (زیاد و خیلی زیاد) بیشترین و آماده سازی فضای کلاس برای بحث پیرامون موضوع با ۶۸/۷ درصد (زیاد و خیلی زیاد) کمترین شاخص ویژگیهای حرفه ای در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان در تدریس شناخته شد (جدول ۱). نتایج پژوهش نشان داد که داشتن حس مسئولیت در قبال حرفه معلمی با ۹۱ درصد (زیاد و خیلی زیاد) بیشترین و داشتن بیان شیوا و رسا در تدریس با ۷۱/۳ درصد (زیاد و خیلی زیاد) کمترین تاثیر در تدریس اثربخش در ارتباط با ویژگیهای فردی بود (جدول ۲). در ارتباط با ویژگیهای تحریک به یادگیری و مطالعه مستقل از دیدگاه دانشجویان، ایجاد ارتباط میان موضوع درس با محیط کار و وظایف شغلی بعدی دانشجویان با ۷۲/۵ درصد (زیاد و خیلی زیاد) بیشترین و اشاره به مواردی از موضوع که کسب مهارت را می طلبد با ۶۴/۹ درصد (زیاد و خیلی زیاد) کمترین تاثیر را در تدریس اثربخش داشت (جدول ۳).

- در حین تدریس، سعی در توضیح مجدد مطالب، هنگامی که متوجه شود دانشجویان مطالب ارائه شده را درک نکرده اند.
 ۲- ویژگیهای شخصی (فردی)
 - داشتن اعتماد به نفس در تدریس
 - علاقمندی به تدریس
 - داشتن بیان شیوا و رسا در تدریس
 - داشتن حس مسئولیت در قبال حرفه ای معلمی
 ۳- تحریک به یادگیری و مطالعه مستقل
 - ذکر مثال به منظور فهم آسان موضوع درس
 - اشاره به مواردی از موضوع درس که کسب مهارت در آن برای آینده حرفه ای دانشجویان ضروری است.
 - ایجاد ارتباط میان وظایف موضوع درس با محیط کار و وظایف شغلی آینده دانشجویان این پرسشنامه بین دانشجویان در هفته ۱۶-۱۴ ترم تحصیلی توزیع و داده ها پس از جمع آوری با استفاده از نرم افزار SPSS/PC و آزمون توصیفی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها

حدود ۶۱/۷ درصد دانشجویان تحت بررسی زن و بقیه مرد بودند. حدود ۱۲/۱ درصد دانشجویان در فاصله سنی بین ۱۸ تا ۲۰ سال، ۶۸/۳ درصد بین ۲۱ تا ۲۴ و بقیه بیش از ۲۴ سال سن داشته اند. میانگین سنی زنان $22/1 \pm 2/46$ و مردان $24/7 \pm 4/5$ سال

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی بر حسب ویژگیهای حرفه ای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

ردیف	سوالات	خیلی کم	نسبتاً کم	کم	نسبتاً زیاد	زیاد	خیلی زیاد
۱	تسلط و آگاهی بر موضوع درس	(۱.۸)۸	(۱.۴)۶	(۹.۷)۴۲	(۱۰.۹)۴۲	(۳۳.۹)۱۴۷	(۴۲.۳)۱۸۳
۲	رعایت منطقی در موضوع درس توسط مدرس	(۰)۰	(۰)	(۱۱.۶)۵۰	(۱۸.۱)۷۸	(۲۸.۴)۱۲۲	(۴۱.۹) ۱۸۰
۳	استفاده مناسب مدرس از دانش پایه رشته یا درس تخصصی	(۲.۱)۹	(۰)۰	(۰)۰	(۱۶.۲)۷۰	(۳۱.۴) ۱۳۶	(۵۰.۳) ۲۱۸
۴	تدریس به زبان ساده (مطابق مصوبات قبلی دانشجویان)	(۲.۱)۹	(۰)۰	(۱۱)۴۸	(۱۸)۷۸	(۲۰.۳) ۸۸	(۳۸) ۲۱۰
۵	فراهم سازی جو کلاس برای بحث پیرامون موضوع درس	(۲.۳)۱۰	(۰)۰	(۷.۹)۳۴	(۱.۲۱)۹۱	(۳۰.۷) ۱۳۳	(۳۸) ۱۶۵
۶	در حین تدریس متوسط عدم درک مطلب توسط دانشجویان می شود	(۱.۸)۸	(۰)۰	(۲۵)۱۱	(۱۹.۹) ۸۶	(۳۴.۴) ۱۴۹	(۴۱.۳) ۱۷۹

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی بر حسب ویژگیهای شخصی (فردی) و تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

ردیف	سوالات	خیلی کم	نسبتاً کم	کم	نسبتاً زیاد	زیاد	خیلی زیاد
۱	داشتن اعتماد به نفس در حین تدریس	(۰)۰	(۰)۰	(۱.۸)۸	(۱۸)۷۸	(۳۳.۷) ۱۴۶	(۴۶.۴) ۲۰۱
۲	علاقتمندی مدرس به تدریس	(۰)۰	(۰)۰	(۴.۸)۲۱	(۲۱.۵)۹۳	(۲۲.۶) ۹۸	(۵۱) ۲۲۱
۳	بیان شیوا و رسا در تدریس	(۰)۰	(۰)۰	(۱۲.۵)۵۴	(۱۶.۲)۷۰	(۲۴)۱۰۴	(۳.۴۷)۲۰۵
۴	داشتن حس مسئولیت در قبال حرفه معلمی	(۰)۰	(۰)۰	(۰)۰	(۹)۳۹	(۳۰)۱۳۰	(۶۱)۲۴۶
۵	رعایت هنجارهای اخلاق در قبال حرفه معلمی	(۰)۰	(۰)۰	(۴.۸)۲۱	(۱۴.۱)۶۱	(۳۳.۷) ۱۴۶	(۴۷.۳) ۲۰۵

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی بر حسب ویژگیهای تحریک به یادگیری و مطالعه مستقل از دیدگاه دانشجویان

ردیف	سوالات	خیلی کم	نسبتاً کم	کم	نسبتاً زیاد	زیاد	خیلی زیاد
۱	ذکر مثال به منظور فهم راحت موضوع درس	(۲.۱)۹	(۰)۰	(۱۱.۵)۵۰	(۱۸.۲)۷۹	(۲۱)۹۱	(۴۷.۱)۲۰۴
۲	اشاره به مواردی از موضوع که کسب مهارت را می طلبد	(۰)۰	(۰)۰	(۱۲.۹)۵۶	(۲۲.۲)۹۶	(۲۰.۱)۸۷	(۴۴.۸)۱۹۴
۳	ایجاد ارتباط میان موضوع درس با محیط کار و وظایف شغلی بعدی دانشجو	(۳)۱۳	(۶.۹)۳۰	(۱۳.۴)۵۸	(۴.۲)۱۸	(۱۹.۲)۸۳	(۵۳.۳)۱۳۱

بحث

آموزش گردد. در ارتباط با ویژگیهای حرفه ای استفاده مناسب مدرس از دانش پایه رشته با ۸۱/۷ درصد و میزان تسلط و اطلاع مدرس به درس از دیدگاه دانشجویان با ۷۶/۲ درصد بیشترین تاثیر را روی تدریس اثر بخش داشت.

یادگیری، محصول تدریس اثربخش است و باید خود را به صورت پیشرفت تحصیلی نمایان سازد؛ بنابراین توجه به عوامل اثربخش (که همان رفتار معلم است) و یادگیری (رفتار دانشجو) می تواند منجر به ارتقای کیفیت

در تحقیق عربشاهی و همکاران تحت عنوان ویژگیهای تدریس اثر بخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان مرکز علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی ایران که بر روی ۲۴۴ دانشجو انجام گرفت نتایج نشان داد که تسلط و آگاهی مدرس بر موضوع درس با ۸۶/۳ درصد بیشترین تاثیر را در یک تدریس اثربخش دارد (۱۰). آراسته و همکاران نیز در پژوهش خود با عنوان آموزش اثربخش : رویکردی بر اساس ارزیابی تدریس توسط دانشجویان، مهارتهای تخصصی را یکی از خصوصیات اساتید اثر بخش گزارش نموده است (۱۱) که با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. همچنین نتایج تحقیق جوادیان و همکاران تحت عنوان «نظرات دانشجویان» از نحوه تدریس نظری در دانشگاه علوم پزشکی بابل بر روی ۴۳۴۶ دانشجو در هشت رشته مختلف نشان داد که تسلط بر موضوع درس، اولویت تدریس مطالب ضروری، ایجاد انگیزه برای مطالعه و پژوهش، به عنوان جنبه های مهم در تدریس اثربخش بوده است (۱۲). شرم و همکاران نیز علاقه و دانش را در کنار خصوصیاتی مثل شور و شوق، وضوح، آمادگی، سازمان و تجربه از عوامل تدریس اثر بخش گزارش نموده اند (۱۳). اقاچانی از دانشگاه علوم پزشکی سمنان در ذکر معیارهای یک استاد خوب در بررسی نظرات ۲۴۹ نفر از دانشجویان، تسلط بر موضوع درس و آمادگی برای رفع اشکال، شخصیت فردی، دانش پژوهی را از مهمترین عوامل یک تدریس موفق می داند. وی

خاطر نشان می سازد که به علت تعادل دو طرفه در فرایند تدریس، بهبود این موارد در نهایت احساس رضایت را در دانشجویان افزوده و از مشروطی آنان جلوگیری می کند (۱۴). تحقیقات مختلف نشان می دهد دانشجویانی که مشروط می شوند علت مشروطی خود را مسائل مربوط به تدریس مدرس بخصوص تسلط بر موضوع درس تلقی می کنند (۱۵). در ارتباط با ویژگیهای فردی نتایج این تحقیقات نشان داد که از دیدگاه دانشجویان، داشتن حس مسئولیت در قبال حرفه معلمی با ۹۱ درصد مهمترین معیار در تدریس اثربخش بود. این میزان در تحقیق سلطانی ۹۷/۵ درصد بود (۱۰) که تا حدودی با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد ولی این میزان در تحقیق ظهور ۶۲/۶ درصد گزارش شده است (۱۶). یکی از مهمترین وظایف و مسئولیت های مدرس سازماندهی محتوای درس با توجه به فعالیت های کلاس و خارج از آن می باشد. سازماندهی همچنین تا حدود زیادی به مدیریت کلاس و استفاده بهینه از ساعات کلاس بستگی دارد. ارائه طرح درس به دانشجویان در ابتدای هر ترم، حضور به موقع در کلاس، وجود دستورالعمل صریح و شفاف برای انجام فعالیت ها و تکالیف، تمرکز برای اهداف درس، انتخاب منبع مناسب، رعایت عدل و انصاف در برخورد با دانشجویان، ثبات و اقتدار در اجرای انتظارات همراه با انعطاف پذیری، عدم تبعیض میان دانشجویان و تقویت رفتارهای مناسب در سازماندهی موثر بوده و علاوه بر تسهیل در

نحوه تدریس، باعث افزایش انگیزه دانشجویان برای حضور مرتب در کلاس، تعقیب مطالب، شرکت فعال در بحث‌ها و بطور کلی یادگیری بیشتر می‌گردد (۱۶). در نهایت نتایج تحقیق در مورد عوامل مربوط به «تحریک به یادگیری و مطالعه مستقل از دیدگاه دانشجویان ضروری است» با ۷۲/۵ درصد مهمترین معیار بود این میزان در تحقیق سلطانی (۱۰) و ظهور (۱۶) به ترتیب ۹۵ درصد و ۳۸/۲ درصد بود. مهری نژاد ابولقاسم و پاشا شریفی حسن، در پژوهشی با عنوان بررسی اثر بخشی تدریس به شیوه حل مسئله ارزشیابی بر اساس شاخصهای پژوهشگرایانه در روحیه پژوهشگری گزارش می‌نماید که تدریس به شیوه حل مسئله با شاخصهای ارزشیابی پژوهشگرایانه که در آن دانشجو بیشتر درگیر یادگیری می‌شود به شکل معنی داری در مقایسه با شیوه‌های غیر حل مسئله بدون ارزشیابی موثرتر بوده است (۱۷).

نتیجه گیری

برای داشتن تدریس اثر بخش استادان و

مدرسین محترم ضمن اصلاح و بهبود یادگیری دانشجویان باید با ارتقاء و رشد علمی و عملی خود و توجه به خصوصیات و نیازهای آموزشی و حرفه ای دانشجویان و ارزشیابی مستمر از پیشرفت‌های آنان زمینه اثر بخش بودن فعالیتهای آموزشی خود را فراهم نمایند. آنان باید همواره بکوشند روشهای تدریس خود را با نیازها و امکانات فردی و گروهی فراگیران هماهنگ کرده و جهت رفع نارسائیهای روش خود و اصلاح و بهبود آن گام بردارند؛ لذا بر اساس نتایج پیشنهاد می‌گردد ضمن لحاظ قرار دادن ویژگیهای لازم برای تدریس اثربخش در جذب هیات علمی و مدرسین، با برگزاری کارگاههای نوین و استاندارد، بطور مستمر اساتید و مدرسین را توانمند نموده و کیفیت فعالیتهای آموزشی را ارتقا دهند. همچنین مسئولین محترم آموزشی باید در برنامه ریزی خود نسبت به وظیفه آموزشی مدرسان توجه ویژه داشته و آنرا با تحمیل وظایف متعدد به آنها تحت تاثیر قرار ندهند.

منابع

- ۱- بیرن باثوم رابرت . دانشگاه ها چگونه کار می کنند: سازمان علمی ورهبری آن از منظر سیپننتیک . ترجمهء حمید رضا آراسته . موسسه پژوهش وبرنامه ریزی آموزش عالی؛ ۱۳۸۲، ص:۱۲
- ۲- آراسته حمیدرضا ، محمودی راد . آموزش اثربخش : رویکردی براساس ارزیابی تدریس توسط دانشجویان . مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان ، جلد۵. ویژه نامه آموزش پزشکی ۱۳۸۲، ص:۶-۱
- 3- paulsen MB.Evaluating teaching Performance.New Directions for zn, stitutional Research,2002; 114: 5-18
- ۴- معروفی یحیی، همکاران ، ارزشیابی کیفیت تدریس در آموزش عالی بررسی برخی دیدگاه ها ، فصل نامه مطالعات برنامه درسی ، سال اول شماره ۵ تابستان ۱۳۸۶، ص:۱۱۲
- 5- Hiner , Rinderman & Neville schfield Generalizability of Mullidimensional student ratings of university instruction Acroiss courses and Teaching Research in Higher Education ,2001 42(4) : 377
- 6- Theal M . Faculty evaluation in : forest J, kinser k . Higher education in The united states : an encyclopedia . santabara : ABC - CLZO ; 2002: 214 -16
- ۷- هنراوه ئی سید محمد مهدی ؛ فتحی یداله ،مقایسه آموزش وراهنمایی بر آگاهی ، نگرش وعملکرد اساتید راهنمای دانشگاه علوم پزشکی همدان. مجله گام های توسعه در آموزش پزشکی ، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی کرمان ، شماره ۲ ، سال اول ۸۵ - ۹۳ : ۱۳۸۴
- ۸- پاک سرشت محمد جعفر. کاوشی درباره روش تدریس در دانشگاه مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز دوره سوم . سال یازدهم . شماره ۳ و ۴ : ۱۳۸۳، ص:۱۰- ۱
- 9- Eiszlerc . college students evaluation of teaching and grade in flation . Research in Higher Education ,2000 ; 483-501
- ۱۰- سلطانی عربشاهی کامران قادری اعظم .ویژگیهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید مرکز علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی وخدمات بهداشتی-درمانی ایران ، مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران . سال هفتم ، شماره ۲۲ ، ۱۳۷۹، ص:۲۸۵-۲۷۹
- ۱۱- آراسته محمد رضا ، محمودی راد مریم . آموزش اثر بخش رویکردی بر اساس ارزیابی تدریس توسط دانشجویان ، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی سمنان -جلد ۵، ویژه نامه آموزش پزشکی، پائیز و زمستان ۱۳۸۲
- ۱۲- جوادیان یحیی ، میری سید محمد ، علیزاده رضا وکریمی پگاه نظرات دانشجویان از نحوه تدریس نظری در دانشگاه علوم پزشکی بابل . شماره ۲ ، ۱۳۸۲، ص:۶۱-۵۶
- 13-Sherman and others . the quest of excelience in university teaching . journal of higher education . 48(1) ,66-84.1987
- ۱۴- آقا جانی سعید . معیارهای یک استاد خوب دانشگاه از دیدگاه استاد و دانشجویان ، مجله دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۳۷۹، ص: ۱۹۸
- 15-Tavar E , simon MA . Academic probation as a dangerous OPPportunity : factors influencing diverse college students success .community college journal of research and practice , 2006 ; 30 (7) : 547 - 564
- ۱۶- ظهورعلیرضا، اسلامی نژاد طاهره . شاخص های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان فصلنامه پاپس ، سال اول ، شماره چهارم ، ۸۱، ص:۱۳-۵

۱۷- مهری نژاد ابولقاسم، پاشا شریفی حسن، بررسی اثر بخشی تدریس به شیوه حل مسئله وارزشیابی بر اساس شاخصهای پژوهشگرایانه در روحیه پژوهشگری، فصل نامه نو آوری آموزشی ۱۴، زمستان ۱۳۸۴